

A metafora és a megszemélyesítés sokszínű világában* (Gondolatok, tanácsok a nyelvi képek tanításához – 2.)

A *névátvitelek* (másképpen trópusok vagy nyelvi képek) fajtáiról szólva elsőként a *metaforát* és a *megszemélyesítést* járjuk körül.

A *metafora* két fogalom azonosítása hangulati egyezés, illetőleg külső vagy belső hasonlóság alapján. Beszélhetünk *köznyelvi* és *költői* vagy *művészi* metaforákról, ezeket *céljuk* szerint is csoportosíthatjuk. *Alakjuk* szerint is rendezhetők. A metaforák stílushatását befolyásolja, hogy milyen *szófajú* az azonosító.

A) A nyelvi rétegek alapján

a) Köznyelvi metafora: a hegy gyomra, székláb, fülig pirult, feketepiac; Nagy lutri ez a vállalkozás! stb.

b) Költői vagy művészi metafora

A célját tekintve *szemléleti*, ha egyszerűen csak elképzeltetni, szemléltetni akar. Akkor *hangulati*, ha bizonyos érzés, hangulat felkeltése áll a középpontjában:

Havas csúcsával nézi a napot

Daloknak szent hegye: a lelkem (...) (Ady Endre: *Búgnak a tárnák*)

Ezüst sötétség némasága

holdat lakatol a világra. (József Attila: *Téli éjszaka*)

B) Az alakjuk szerint

a) Teljes, azaz kéttagú metafora

Az azonosított és az azonosító egyaránt jelen van, itt az összehasonlított fogalmak közötti távolság felfedezése, megértése teszi hatásossá a közleményt a befogadónak:

Mikorra a patak vize tükörré lett,

Melybe ezer csillag ragyogása nézett: (...) (Petőfi Sándor: *János vitéz*)

A füstfellegecskében nagyapám arcát látom, szakállának a szúrását érzem a homlokomon. Fehér virág a szakálla. (Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér*)

b) Egyszerű, vagyis egytagú metafora

Csak azonosító elemből áll, az azonosított fogalmát hozzá kell érteni. Ez a hiány elmélyültebb olvasásra, fokozottabb értelmező tevékenységre készíti az olvasót:

---

* Az írás első része a 2010/1 számban jelent meg. (A szerkesztő)

Börtönéből szabadult sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom. (Petőfi Sándor: *Az alföld*)

Aki megdob téged kővel, dobd vissza kenyérrel, ez az én jó uram. Ő a meg-
testesült tízparancsolat, és annak betartása egy személyben. (Sütő András: *Egy lócsi-
szár virágvasárnapja*)

C) A szófaja szerint

Igei, főnévi, melléknévi metaforát ismerünk aszerint, hogy milyen szófajú szó az azonosító.

<u>Aranyos</u> lapály, gólyahír, <u>áramló</u> könnyűségű rét. Ezüst derűvel <u>ráz</u> a nyír egy szellőcskét és <u>leng</u> az ég.	Jön a <u>darázs</u> , jön, megszagol, dörmög s a <u>vadrózsára</u> száll. A mérges <u>rózsa</u> meghajol – vörös, de karcsú még a <u>nyár</u> . (József Attila: <i>Nyár</i>)
---	--

Az igei metafora és a megszemélyesítés közötti kapcsolatot vagy különbséget esetenként nehéz szétválasztanunk, elkülönítenünk. Ilyenkor segítségünkre lehet az olvasói felkészültségünk mellett a stílusztikában való jártasságunk, az ezzel összefüggő tudásunk:

1. a *metafora*: hasonlósági és/vagy hangulati egyezés;
2. a *megszemélyesítés*: élettelen dolgokat, tárgyakat élőként mutat be.

A két stílus eszköz összeérzése természetes olvasói beállítódás, hiszen a metafora egyik fajtájának, származékának tekintjük a megszemélyesítést. Ezért is hallani gyakran ezt a szakkifejezést: *metaforikus megszemélyesítés*.

A metafora stílushatását a szemléleti és a hangulati elemek egyesülése biztosítja.

Itt a nagy halott előttünk,
Kiterítve mereven.
A hideg, a téli éjben,
Csillagoltó sötétségben
Mi vagyunk még éberen. (Vajda János: *A virrasztók*)

A *megszemélyesítés* érzésnek, eszmének, élettelen tárgyaknak, természeti jelenségeknek, növényeknek, állatoknak az élőkre, pontosabban az emberre jellemző tulajdonságokkal való felruházása. A megszemélyesítés a metafora egyik fajtája.

Mikor utójára megállt s visszanézett,
A torony bámult rá, mint sötét kísértet. (Petőfi Sándor: *János vitéz*)

Száll a dal, a jegenyék közt motoz, a hold magasan jár, magasabban, mint az imént, mintha nem tudna megállni égi pályáján. (Szabó Magda: *Danaidák*)

A megszemélyesítés stílushatása által mindenképpen életszerűvé válik a kifejezés, így az olvasó számára hatásosabbá, hangulatosabbá, a képisége alapján szemléletesebbé lesz a nyelvi kép. A megszemélyesítéssel mind a költészet, mind a köznyelv szívesen él.

Selymit a barka
már kitakarta,
sárga virágját bontja a som.
Fut, fut az áram
a déli sugárban
s hőkken a hó a hideg havason. (Áprily Lajos: *Március*)

A tanítást és a tanulást segítő feladatok

1. A magyar ember ekképpen is megnevezheti a kedvesét: *galambom, csillagom*. Még hogyan? Miért találóak ezek a metaforák?
2. Mi ad stilisztikai többletjelentést ezeknek a nyelvi képeknek?
*A hatalmas szerelemnek
Megemésztő tüze bánt.
Te lehetsz írja sebemnek
Gyönyörű kis tulipánt!* (Csokonai Vitéz Mihály: *Tartózkodó kérelem*)
3. A köznyelv is kedveli a megszemélyesítést. Értelmezd *az óra jár*; *a cammogó autó*; *a nap fölkel* kifejezéseket! Folytasd az előző példáknak a gyűjtését és az értelmezését!
4. Írj egy olyan (3–4 bekezdésnyi) életképet, melyben a megszemélyesítésnek különösen fontos szerepet adsz!
5. Lapozd fel Petőfi Sándor „A puszta, télen” című versét! Vizsgáld meg a költeményt a megszemélyesítések stílushatása szempontjából!
6. Miképpen ábrázolja az író a feszültségteli tavaszt? Mi adja a stílushatást ebben az elbeszélésrészletben?

Májusi napfényben odakint minden nevet és mosolyog, még a föld is. A homokban csillog a macskaezüst, fehérfalú tanyák tetején fehér galambok tollászkodnak, kutyáról, tehénről bundájuk is levedlett, az is csak könnyű és vidám állapot. A szarka a fák zöldjéből cserreg elő, és mondják bent a tanyában: cserreg a szarka, vendég jön. Szerelmes táncukat lejtik a levegőben apró, fehér pillangók, ellenben a nagy farkaspille bement az ereszet alá aludni, mert ő éjjel kóborog. Az égen valódi tisztaságok mutatkoznak, s kékesen száll felfelé itt-amott a kéményekből a füst. Az ám, szép ez mind.

(Tömörkény István: *Így volt rendelve*)

